

บทที่ 5

บทสรุป

ในการศึกษาเรื่อง “ร่องรอยวัฒนธรรมเขมรในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน” มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ เพื่อศึกษาประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนโบราณบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน ภายหลังจากการรับอิทธิพลเขมรเข้ามาในพื้นที่แล้ว ได้ก่อให้เกิดผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงในด้านใดบ้าง โดยมีขอบเขตการศึกษาครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัดในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม และเพชรบุรี

ผลจากการศึกษาในเรื่องดังกล่าวพบว่า อิทธิพลวัฒนธรรมเขมรได้เริ่มแพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย (ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน) ตั้งแต่ในช่วงสมัยก่อนเมืองพระนคร ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 อันเป็นช่วงระยะเวลาที่อยู่ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมทวารวดี หลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คือ การค้นพบมุขลิ่งและศิลาจารึกจากบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งแสดงถึงการนับถือศาสนาพราหมณ์และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโบราณบริเวณดังกล่าว กับอาณาจักรเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร (พุนัน-เจนละ)

อิทธิพลวัฒนธรรมเขมรจากศูนย์กลางในประเทศกัมพูชาได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นกับชุมชนโบราณในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ตรงกับรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์อาณาจักรเขมรโบราณที่ขึ้นปกครองอยู่ที่เมืองพระนคร-หลวง (นครธม) โดยหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระองค์ ได้พบตามชุมชนโบราณต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง-ท่าจีน ที่สำคัญได้แก่ ปราสาทเมืองสิงห์ ชุมชนโบราณเมืองครุฑ เมืองราชบุรี เมืองโบราณที่สระโกสินารายณ์ โบราณสถานเนินทางพระ เมืองโบราณที่บ้านหนองแจง และปราสาทกำแพงแลง เป็นต้น ซึ่งเมื่ออิทธิพลเขมรดังกล่าวแพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่นี้แล้ว ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมด้านต่างๆ อันมีความแตกต่างกับชุมชนดั้งเดิมในสมัยทวารวดีที่มีการอยู่มาก่อนในพื้นที่นี้ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่

ด้านรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน พบว่าชุมชนโบราณที่ปรากฏร่องรอยอิทธิพลเขมรทางภาคตะวันตก มักตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำสายหลัก โดยมีทั้งชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ และไม่มีคูน้ำคันดิน แต่ส่วนใหญ่มักเป็นชุมชนแบบที่มีคูน้ำคันดินและมีแผนผังชุมชนเป็นรูปสี่เหลี่ยมสมมาตรตามแบบวัฒนธรรมเขมรช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ที่พบในประเทศกัมพูชา

บางชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ได้แก่ เมืองสิงห์ เมืองราชบุรี และเมืองเพชรบุรี พบว่าได้ตั้งชุมชนอยู่ติดลำน้ำสำคัญ และใช้แนวแม่น้ำเป็นคูเมือง ในขณะที่เดียวกันก็ยังพบชุมชนแบบที่มีผังรูปรางไม่สม่ำเสมอด้วย ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนสมัยทวารวดีมาแต่เดิม อันมีพัฒนาการของบ้านเมืองต่อเนื่องจนกระทั่งเข้าสู่ในช่วงที่ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมเขมร โดยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบผังเมือง

สำหรับด้านคติความเชื่อนั้น จากหลักฐานที่เป็นประติมากรรมรูปเคารพซึ่งพบบริเวณพื้นที่ภาคตะวันตก ในชุมชนร่วมสมัยกับวัฒนธรรมเขมรช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 พบว่าพุทธศาสนานิกายมหายานเป็นศาสนาหลักที่ประชากรในช่วงระยะเวลานี้ได้นับถือกัน โดยเป็นการรับแบบอย่างมาจากอาณาจักรกัมพูชาโบราณในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทยอันมีอยู่เดิมก่อนที่จะอิทธิพลเขมรจะเข้ามาก่อให้เกิดประติมากรรมบางรูปแบบแตกต่างกันออกไปจากศิลปะเขมรในสกุลช่างราชธานีที่ศูนย์กลางในประเทศกัมพูชา อาทิ ประติมากรรมรูปเคารพสลักจากหินทรายสีแดงที่พบจากโบราณสถานเมืองสิงห์ หมายเลข 2

คติความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายมหายานที่เข้ามามีบทบาทกับชุมชนร่วมวัฒนธรรมเขมรในภาคตะวันตก ที่สำคัญคือ คติรัตนตรัยมหายาน ซึ่งมีรูปแบบการทำรูปเคารพเป็นสามองค์ ได้แก่ พระพุทธรูปนาคปรก พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (แทนความกรุณา) และนางปรัชญาปารมิตา (แทนปัญญา) ดังปรากฏหลักฐานการทำประติมากรรมรูปเคารพทั้งสามองค์ ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะที่เป็นรูปเคารพเดี่ยวๆ หรืออยู่ในลักษณะที่เป็นสามองค์เรียงกันในรูปแบบของพระพิมพ์ตามชุมชนโบราณในภาคตะวันตกที่มีอายุร่วมสมัยกับวัฒนธรรมเขมร

อย่างไรก็ดี ยังพบว่าศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เข้ามามีบทบาทกับชุมชนเขมรในภาคตะวันตกในช่วงเวลานี้ด้วย ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นประติมากรรมปูนปั้นรูปพระวิฆณุปางวามนา-ตาร (ตรีวิกรม) และรูปพระคเณศ ซึ่งพบจากโบราณสถานเนินทางพระ อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

หลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดในด้านคติความเชื่อนั้น แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อทางพุทธศาสนามหายาน กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในชุมชนโบราณที่รับอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 18 ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย

ส่วนด้านการก่อสร้างสถาปัตยกรรม พบว่าในเรื่องแผนผังและองค์ประกอบของโบราณสถานนั้น มีลักษณะที่เป็นอิทธิพลเขมร กล่าวคือ มีแผนผังแบบสมมาตร มีพื้นที่รูปสี่เหลี่ยม การวางผังกลุ่มอาคารต่างๆ เป็นระเบียบได้สัดส่วน ซึ่งโบราณสถานเขมรโดยทั่วไปนั้นมักประกอบด้วยกลุ่มอาคารต่างๆ หลายส่วน ได้แก่ ปราสาทหรือปรางค์ประธาน โดยอาจมีปรางค์

บริวารหรือไม่มีก็ได้ บรรณาลย์ ระเบียงคค กำแพงแก้ว โคปุระ หรือซุ้มประตู และสระน้ำ ตัวอย่างโบราณสถานร่วมแบบวัฒนธรรมเขมรในภูมิภาคตะวันตกที่สำคัญ คือ ปราสาทเมืองสิงห์ และปราสาทวัดกำแพงแลง ส่วนโบราณสถานเนินทางพระ และโบราณสถานจอมปราสาทที่สระโกสินารายณ์ แม้ว่าปัจจุบันมีสภาพปรักหักพังคงเหลือแต่ซากฐาน แต่จากการขุดพบชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม เช่น กลิบบนุน กรอบประตูหินทราย และส่วนยอดโบราณสถานรูปกลีบบะเพือง ก็อาจทำให้สันนิษฐานถึงรูปทรงของโบราณสถานสองแห่งหลังได้ว่าคงมีลักษณะเป็นปราสาทเช่นเดียวกับที่ปราสาทเมืองสิงห์ และวัดกำแพงแลง อย่างไรก็ตาม ได้พบโบราณสถานบางหลังที่มีลักษณะแผนผังค่อนข้างสับสน คือ โบราณสถานเมืองสิงห์ หมายเลข 2 อันอาจแสดงถึงลักษณะฝีมือของช่างที่ทำการก่อสร้างในช่วงเวลานั้นซึ่งคงเป็นฝีมือช่างท้องถิ่น

ในการวางฐานรากของสถาปัตยกรรมแบบเขมรที่พบในภาคตะวันตก พบว่ามีลักษณะเป็นแบบโบราณสถานเขมรโดยทั่วไป คือ มีการเตรียมฐานรากโดยใช้วัสดุจำพวกทราย, กรวด, ลูกกรัง หรือเม็ดแลง มาปูพื้นบดอัดจนแน่น จึงก่อฐานศิลาแลงและตัวอาคารขึ้นไปเป็นรูปทรง

วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างสถาปัตยกรรมแบบเขมรในภาคตะวันตก มีหลากหลายประเภท ที่สำคัญคือ ศิลาแลง ใช้ก่อเป็นตัวอาคาร (ที่ปราสาทเมืองสิงห์ และปราสาทกำแพงแลง) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมักนิยมใช้ทำเป็นฐานอาคาร นอกจากนี้ก็ยังมีอิฐ ซึ่งที่เนินทางพระ และที่สระโกสินารายณ์ พบว่าอิฐที่ใช้ขนาดค่อนข้างใหญ่ คล้ายอิฐที่ใช้อยู่ในโบราณสถานสมัยทวารวดี อีกทั้งยังมีพวกปูนฉาบ/ปูนปั้น กระเบื้องดินเผา และวัสดุที่เป็นหินทราย กับทั้งเครื่องมือเหล็กอยู่บ้าง รวมถึงอาจจะมีไม้ด้วย ซึ่งอย่างน้อยก็คงใช้ทำเป็นโครงสร้างส่วนบนของอาคาร

ด้านรูปแบบเครื่องมือเครื่องใช้ ที่สำคัญที่พบในชุมชนร่วมสมัยกับวัฒนธรรมเขมรทางภาคตะวันตก คือกลุ่มภาชนะดินเผาแบบเคลือบ ซึ่งมีทั้งเคลือบสีน้ำตาล และเคลือบสีเขียว รูปทรงส่วนใหญ่ที่พบโดยมากมักเป็นประเภทกระปุกขนาดเล็ก นอกจากนี้ก็ยังมีชิ้นส่วนของไหด้วย รูปแบบภาชนะเหล่านี้คงผลิตจากแหล่งเตาในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างแถบจังหวัดบุรีรัมย์ และคงมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18

สุดท้ายคือ ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่ปรากฏอิทธิพลเขมรในภาคตะวันตกกับชุมชนอื่นๆที่อยู่ร่วมสมัยกัน ซึ่งจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบนั้น อาจทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง และชุมชนที่อยู่ห่างไกลออกไป ที่สำคัญได้แก่

ความสัมพันธ์กับชุมชนเขมรจากศูนย์กลางในประเทศกัมพูชา หลักฐานสำคัญคืออิทธิพลพุทธศาสนานิกายมหายานแบบตันตระ คติรัตนตรัยมหายาน อันเป็นที่นิยมนับถือกันในประเทศกัมพูชาในช่วงรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งได้เข้ามาถึงในภูมิภาคตะวันตก ดังปรากฏหลักฐานการทำรูปเคารพที่มีลักษณะเป็นประติมากรรม 3 องค์ ได้แก่ พระพุทธรูปนาคปรก

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตา โดยพบทั้งที่เป็นประติมากรรมเดี่ยวๆ และแบบสามองค์เรียงกันในรูปของพระพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นพบประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแปลงรัศมีแปดกรที่ได้พบในภาคตะวันตกนี้ และกลุ่มประติมากรรมสลักจากหินทรายสีเทาที่พบจากปราสาทเมืองสิงห์ (โบราณสถานหมายเลข 1) ได้แสดงถึงความเป็นเขมรอย่างแท้จริง (ไม่ใช่กลุ่มที่เป็นพื้นเมือง) นอกจากนี้รูปแบบผังเมืองที่มีลักษณะเป็นทรงเรขาคณิต โดยอาจเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก็แสดงถึงรูปแบบผังเมืองในวัฒนธรรมเขมร ซึ่งมีความแตกต่างจากผังเมืองในวัฒนธรรมทวารวดีอันเป็นชุมชนดั้งเดิมในบริเวณภาคกลาง และภาคตะวันตกที่มีลักษณะรูปทรงไม่สม่ำเสมอ อีกทั้งลักษณะแผนผังและองค์ประกอบของโบราณสถานก็ยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลเขมรเช่นกัน

ความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ดังพบหลักฐานประเภทเครื่องถ้วยสมัยลพบุรีโดยมักพบเคลือบสีน้ำตาลเป็นส่วนใหญ่ (เคลือบสีเขียวก็พบบ้าง แต่ไม่มาก) เช่นที่พบจากเมืองสิงห์ แหล่งโบราณคดีบ้านกลอนโค จังหวัดกาญจนบุรี และจากเมืองโบราณบ้านหนองแวง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเครื่องถ้วยเหล่านี้น่าจะมีแหล่งผลิตอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างแถบจังหวัดบุรีรัมย์ เพราะได้มีการค้นพบแหล่งเตาอยู่ในบริเวณนั้น

ความสัมพันธ์กับราชสำนักจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง ถึงต้นราชวงศ์หยวน ซึ่งจากการที่ได้ค้นพบเครื่องถ้วยจีนตามแหล่งโบราณคดีที่มีอายุร่วมสมัยกับวัฒนธรรมเขมร ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์ซ่งของจีน (ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18) ในบริเวณภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย รวมทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในประเทศกัมพูชาด้วย โดยพบทั้งในแหล่งที่เคยเป็นเมืองทำในอดีต อย่างเช่นเมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี และตามแหล่งที่เป็นชุมชนโบราณ หรือศาสนสถาน ทำให้เชื่อว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างบ้านเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นช่วงระยะเวลาที่อิทธิพลเขมรจากอาณาจักรกัมพูชาโบราณกำลังแพร่กระจายเข้ามาในชุมชนโบราณในภาคกลางและภาคตะวันตกประเทศไทย กับราชสำนักจีนในช่วงเวลานั้น ดังพบหลักฐานที่เป็นเครื่องถ้วยจีนประเภทต่างๆ ทั้งเคลือบสีขาว เคลือบสีเขียว เคลือบสีน้ำตาล โดยมาจากหลายๆ แหล่งเตา หลากหลายรูปทรง ทั้งประเภทด้าม จาน ชาม ไห เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงภายในชุมชนภูมิภาคเดียวกันบริเวณภาคกลางและภาคตะวันตกของไทย ได้แก่ เมืองลพบุรีจากหลักฐานที่ปรากฏสามยอด เมืองสิงห์ เมืองครุฑ จังหวัดกาญจนบุรี เมืองราชบุรีโบราณ และที่บริเวณสระโกสินารายณ์ จังหวัดราชบุรี โบราณสถานเนินทางพระ เมืองโบราณบ้านหนองแวง ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี และอาจรวมถึงเมืองเพชรบุรีที่บริเวณปราสาทวัดกำแพงแลง เนื่องจากชุมชนโบราณทั้งหมดที่กล่าวมานี้ได้มีอายุอยู่ร่วมสมัยกัน

ระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 18 มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน (เช่นการทำ ลวดลายปูนปั้นประดับศาสนสถาน) และต่างก็รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอาณาจักรกัมพูชา โบราณในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เข้ามาเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานทางด้านคติความ เชื่อทางพุทธศาสนานิกายมหายาน การทำรูปเคารพในคติรัตนตรัยมหายานตามแบบวัฒนธรรมเขมร

จากการค้นพบร่องรอยชุมชนโบราณ และหลักฐานด้านโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏ อิทธิพลเขมรในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ดังที่กล่าวไปแล้วนั้น อาจสะท้อนให้เห็นถึงพระราช อำนาจของกษัตริย์เขมรพระองค์นี้ที่น่าจะมีการแผ่ขยายเข้ามาในบริเวณภูมิภาคตะวันตกของ ประเทศไทย แม้ว่าในพื้นที่ดังกล่าวจะยังไม่มีการค้นพบศิลาจารึกของพระองค์ก็ตาม แต่ก็ได้พบ หลักฐานที่เป็นประติมากรรมรูปเคารพสลักจากหินทรายสีเทา อันจัดอยู่ในกลุ่มสกุลช่างราชธานี มี รูปแบบจัดอยู่ในศิลปะเขมรสมัยบายนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะรูปเคารพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เปล่งรัศมี ที่พบในหลายๆแห่งทางภาคตะวันตกของประเทศไทย ได้แก่ เมืองสิงห์ เมืองโบราณที่ สระโกสินารายณ์ ปราสาทกำแพงแลง รวมทั้งที่เมืองลพบุรีในภาคกลาง ซึ่งสามารถเทียบได้กับ รูปเคารพแบบเดียวกันที่พบในประเทศกัมพูชา อาทิ จากปราสาทบานน ปราสาทพระขรรค์ ปราสาทพระถก เป็นต้น ที่สำคัญก็คือ รูปเคารพสำคัญแบบนี้ควรที่จะมีการค้นพบในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของไทยด้วย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับกัมพูชาโดยตรง แต่กลับไม่มีรายงานการ ค้นพบเลย อีกทั้งประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเปล่งรัศมีที่พบทางภาคตะวันตกนั้น ไม่ได้พบเพียงชิ้นเดียว แต่ได้มีการค้นพบอยู่หลายองค์ดังที่กล่าวมาแล้ว และสถานที่พบเหล่านี้ก็เป็นชุมชนร่วมวัฒนธรรมแบบเขมรที่มีขนาดใหญ่ (ทั้งเมืองสิงห์ สระโกสินารายณ์ เมืองเพชรบุรี และเมืองลพบุรี) ซึ่งคงเป็นเมืองสำคัญในช่วงสมัยลพบุรีทางภาคกลางและภาคตะวันตกของ ประเทศไทย ที่ได้ปรากฏชื่อในจารึกปราสาทพระขรรค์ที่พบในบริเวณเมืองพระนคร ประเทศ กัมพูชา ที่สำคัญได้แก่ **ลโวทยปุระ** คงหมายถึงเมืองลพบุรี จากหลักฐานโบราณสถานที่ปรากฏสาม- ยอด **ศรีชัยสิงหปุระ** น่าจะหมายถึงเมืองสิงห์ มีหลักฐานสำคัญที่ปราสาทเมืองสิงห์ **ชัยราชปุระ** น่าจะหมายถึงบริเวณเมืองราชบุรี อันปรากฏหลักฐานอยู่ที่วัดมหาธาตุ **ศรีชัยวัชรปุระ** อาจหมายถึง เมืองเพชรบุรี มีหลักฐานที่ปราสาทกำแพงแลง และ**สุวรรณปุระ**คงมีที่ตั้งอยู่บริเวณภาคตะวันตก ของไทยค่อนข้างแน่นอน โดยน่าจะหมายถึงสุพรรณบุรี (หรือเมืองสุพรรณภูมิซึ่งปรากฏอยู่ในช่วง สมัยอยุธยา) หลักฐานสำคัญคือ โบราณสถานเนินทางพระ นอกจากนี้ยังพบร่องรอยชุมชนโบราณ ที่บริเวณบ้านหนองแจ้งด้วย

อย่างไรก็ตาม อิทธิพลเขมรที่เข้ามาในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตกของไทยนั้น ได้ มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมทวารวดีอันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของพื้นที่นี้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ วัฒนธรรมเขมรในประเทศไทยมีความแตกต่างกับวัฒนธรรมเขมรที่พบจากศูนย์กลางในประเทศ

กัมพูชา โดยได้แสดงออกถึงความเป็นพื้นเมือง อาทิ การทำลวดลายปูนปั้นประดับโบราณสถาน และประติมากรรมรูปเคารพสลักจากหินทรายสีแดง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากการค้นพบหลักฐานทางด้านประติมากรรมและชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรมที่ทำจากหินทรายสีแดงในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย เช่นที่ปราสาทเมืองสิงห์ วัฒนธรรมเขมร จังหวัดราชบุรี และโบราณสถานทีสระโกสินารายณ์ ซึ่งประติมากรรมรูปเคารพที่สลักจากหินทรายสีแดงนั้นมีลักษณะฝีมือช่างพื้นเมือง แตกต่างจากศิลปะเขมรที่พบในกัมพูชาโดยทั่วไปซึ่งสลักจากหินทรายสีเทา ทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณวัตถุพื้นเมืองเหล่านี้น่าจะสร้างขึ้นภายในท้องถิ่นที่ไม่ไกลจากตัวศาสนสถานแห่งนั้นๆ โดยวัสดุที่ใช้ นั่นก็คือ หินทรายสีแดง ควรจะหาได้จากในท้องถิ่นบริเวณนั้นเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เชื่อว่า น่าจะมีแหล่งหินทรายอยู่ในบริเวณภาคตะวันตกของประเทศไทย เพราะฉะนั้นควรที่จะมีการหาแหล่งหินทรายเพิ่มเติม (โดยเฉพาะหินทรายสีแดงหรือสีชมพู) ภายในท้องถิ่นภาคตะวันตก ทั้งนี้รวมถึงแหล่งศิลาแลงที่ใช้ในการสร้างศาสนสถาน ทั้งจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี และในบริเวณใกล้เคียง มีการพบแหล่งทรัพยากรเหล่านี้ อยู่ในบริเวณไคบ่าง และคนในสมัยโบราณได้มีการนำทรัพยากรจากบริเวณใดมาใช้ในการสร้างศาสนสถานหรือประติมากรรมรูปเคารพ